

Zhang Zhong-jing

SHANG HAN LUN

een boek over schade door koude

Uit Engelse bronnen vertaald door
Guus Martens

Eerste druk 2008
© 2008, Guus Martens
© 2008, Uitgeverij Boekenplan, Maastricht
Internet: www.boekenplan.nl en boekenplan.be

ISBN 978 90 8666 048 3
NUR 720, 860

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden

Algemene inhoudsopgave

Voorwoord 7

Inleiding 9

Beknopte inhoudsopgave van de tekst 14

Gedetailleerde inhoudsopgave 15

Zhang Ji's Voorwoord 25

De tekst Shang Han Lun 29

Aanhangsels:

I De zes meridianen 200

II Polsbeelden 205

III Geneesmiddelen Latijn 212

IV Geneesmiddelen pinyin 217

V Geneesmiddelen Engels 221

Voorwoord

‘Op een dag bekeek *Zhang Zhong-jing* een jongeman Wang Zhong-xuan, die in de twintig jaar oud was. “Beste kerel, je bent zonder dat je het zelf weet, ziek. Als je veertig jaar bent, zullen je wenkbrauwen uitvallen. En een half jaar nadat je wenkbrauwen zijn uitgevallen, zul je overlijden.” Hij schreef hem *wu shi tang* voor om zijn voorspelling mogelijk teniet te doen. Maar Wang Zhong-xuan voelde zich door deze opmerkingen beledigd en nam het medicijn niet in, ofschoon hij het wel van hem aannam. Drie dagen later zag Zhang Zhong-jing hem weer en zei: “Heb je het medicijn niet genomen?” Wang Zhong-xuan zei dat hij het wel had ingenomen. Zhang Zhong-jing antwoordde: “Je gelaatskleur geeft overduidelijk aan, dat je het medicijn niet hebt ingenomen. Hoe kun je toch zo slordig met je leven omgaan?” Wang Zhong-xuan bekommerde zich echter niet om de waarschuwing. Na twintig jaar vielen zijn wenkbrauwen uit en na nog eens honderdentachtig dagen stierf hij. Het gebeurde zoals Zhang Zhong-jing had gezegd.’ (1).

Deze anekdote tekende *Huang-fu Mi* in de derde eeuw op om te laten zien met welke grote precisie *Zhang Zhong-jing* kon observeren. Een dergelijke bekwaamheid is ontroerend en inspirerend tegelijk. Van zo iemand zou je wel de nagelaten geschriften willen lezen. En dat kan, want *Zhang Zhong-jing* heeft ons de *Shang Han Lun* nagelaten. Naast de *Nei Jing (Ling Shu en Su Wen)* en *Nan Jing* (2) is de *Shang Han Lun* een van de standaardwerken voor hen die de Chinese geneeskunde bestuderen en beoefenen.

Het boek daagt uit om de subjectieve ervaringen van de zieke in een mengeling van mentale en fysieke klachten te leren observeren. In het westen wordt een student geneeskunde geleerd ziekteverschijnselen in een vastomlijnd ziektebeeld onder te brengen. In de *Shang Han Lun* leren we dat elke individuele zieke zijn eigen ziektebeeld heeft. Ziektebehandeling is gericht op het herstellen van de disbalans van energetische bewegingen, die met name door koude en wind zijn verstoord. Naast andere methoden wordt bij het herstel voornamelijk van kruiden en hun samenstellingen gebruik gemaakt. Meer dan honderd samenstellingen worden beschreven en in de klinische praktijk toegepast. Deze achttienhonderd jaar oude prescripties vormen nog steeds de basis van de tegenwoordige Chinese kruidengeneeskunde.

Deze eerste Nederlandse uitgave van de *Shang Han Lun* heeft geen andere pretentie dan alleen een vertaling voor te leggen. Elke Regel vraagt om nadere studie en uitdieping tegen de brede achtergrond van de Traditionele Chinese Geneeskunde. Het is niet voor niets dat er in de loop der eeuwen alleen al in China meer dan duizend commentaren op de *Shang Han Lun* zijn verschenen. In Japan enkele honderden commentaren. Het boek is immers niet eenvoudig te verstaan. Er moet voortdurend worden gezocht

naar optimale interpretaties. Maar dat is een uitdaging voor zowel studenten, docenten en alle in Chinese geneeskunde geïnteresseerden.

Met dank aan allen uit mijn directe omgeving die het mij mogelijk maakten om dagen en avonden aan een stuk met mijn werk bezig te kunnen zijn. Maar vooral dank aan *Zhang Zhong-jing*, die mij de ogen heeft geopend voor de schoonheid van de Chinese geneeskunde en mij heeft gestimuleerd nauwkeuriger en met meer aandacht hulpvragers te observeren.

Guus Martens

Westmalle, 28 augustus 2007.

1. Vrij naar *Huang-fu Mi* (215-282) in zijn voorwoord op *The systematic classic of acupuncture & moxibustion*, pag. XXIV.
2. Ook de *Su Wen* en de *Nan Jing* zijn in het Nederlands verschenen bij Uitgeverij Boekenplan te Maastricht.

Inleiding

Ontstaan

Wat wij nu als de *Shang Han Lun* kennen is in zijn originele versie tijdens Oostelijke Han (25-220) samengesteld door *Zhang Zhong-jing* (bekend als Zhang Ji). Hij werd in het jaar 150 te Nanyang in de provincie Henan geboren en stierf in het jaar 219. Hij was bestuurder, geneeskundig geleerde en arts. In zijn baan als bestuurder van de Chang-Sha Prefectuur in de provincie Henan ontving hij op de eerste en vijftiende dag van elke maand zieken voor medische behandeling. In zijn geschriften plaatste hij de *geneeskundige traditie* (van o.a. de *Shennong Bencao Jing*, de *Huang Di Nei Jing* en de *Nan Jing*) op een nieuw en hoger niveau.

Oorspronkelijk vormde de *Shang Han Lun* een deel van de *Shang Han Za Bing Lun* (Treatise on cold damage and miscellaneous diseases), dat uit zestien delen bestond. Door oorlogsgeweld in de periode van de Drie Koninkrijken (220-265) is deze tekst niet volledig intact gebleven. Tijdens de Westelijke Jin (265-316) verzamelde *Wang Shu-He* (210-285) uit het overgebleven materiaal tien hoofdstukken, die met name ziekten door uitwendige ziekteverwekkers betreffen, in de ons bekende *Shang Han Lun*. *Wang Shu-He* was lid van de Keizerlijke Academie voor Geneeskunde. De zes andere hoofdstukken zijn onder de naam *Jin Gui Yao Lue Fang Lun* (Synopsis of prescriptions of the golden chamber) uitgegeven door Lin Yi en andere leden van het Instituut van Geneeskundig Literatuuronderzoek tijdens de Zuidelijke Song Dynastie (1127-1279). Tijdens de Song-dynastie (960-1279) verscheen de *Shang Han Lun* in boekvorm. Er is echter geen enkele kopie meer van het boek uit die tijd overgebleven. Het boek wekte in die tijd een hernieuwde belangstelling op, omdat het intussen gebruikelijk was geworden om geneesmiddelen steeds meer symptomatisch in te zetten. Het was juist de verdienste van *Zhang Zhong-jing* dat hij het gebruik van de geneesmiddelen in een theoretische context had weten te plaatsen.

De oudste versie van de *Shang Han Lun* is een herdruk van het boek van de hand van *Zhao Kai-Mei* uit het jaar 1056 en verscheen tijdens de Ming-dynastie (1368-1644). Deze versie noemt men de Song-versie en is omvangrijker dan de meeste versies van de *Shang Han Lun* uit de eeuwen daarna. Voor de Nederlandse vertaling is gebruik gemaakt van de Song-versie uit Engelse bronnen. Met name zoals die vermeld staat in:

Zhang Zhongjing: Treatise on febrile diseases caused by cold. Vertaald door Luo Xiwen en Shi Jizhao, Beijing 1986.

Shang Han Lun, on cold damage, an eighteen-hundred-year-old Chinese medical text on externally contracted disease by Zhang Ji (Zhang Zhong-

Jing), Translation and commentaries bij Graig Mitchell, Feng Ye, Nigel Wiseman, Brookline Massachusetts 1999.

De Song-versie bestaat uit 398 Regels, waarvan de oorspronkelijke volgorde echter onbekend is. Men twijfelt aan de juistheid van die volgorde. De vertaling van Mitchell e.a. heeft de Regels herordend. Daarbij werd als criterium de klinische relevantie van de inhoud relevanter geacht dan de volgorde zoals die historisch tot ons is gekomen.

Titel

Shang in de titel van het boek betekent kwetsen, geraakt worden. Het karakter bestaat uit een radicaal dat mens betekent en dat is toegevoegd aan het pictogram voor verwonden door een speer. *Shang* betekent nu kwetsen, kouvatten, aandoening of ziekte.

Han betekent koude. *Lun* betekent document en is opgebouwd uit een radicaal voor woord en een pictogram dat verwijst naar een verhelderende ordening van de gegevens.

Han - koude - verwijst naar een complex syndroom, dat wordt veroorzaakt door de zes uitwendige ziekteverwekkers: wind, koude, zomerhitte, vocht, droogte en hitte. Dit is koude in de brede zin van het woord. In engere zin verwijst koude naar uitwendige ziekteverwekkende wind-koude, die de *taiyang* aanvalt, met symptomen als: koorts, afkeer van koude, stijfheid en pijn van nek en rug, een vlottende (*fu mai*) en gespannen pols (*jin mai*). Normaal gesproken vallen wind en koude eerst de *taiyang* aan. Als ze niet worden verdreven, zullen ze in voorspelbare patronen de andere meridianen en netwerkbanen binnendringen. Het is ook mogelijk dat de ziekteverwekkers direct de andere meridianen aanvallen.

Inhoud

1. Samenvattend. De *Shang Han Lun* vormt de grondslag voor de theorie van diagnose en behandeling op basis van symptomen. Door de eeuwen heen wordt het boek door artsen en medische wetenschappers als een van de basale teksten voor de Chinese geneeskunde beschouwd.

Het boek gaat over ziekten veroorzaakt door uitwendige ziekteverwekkers, met name wind en koude. Ten tijde van de Oostelijke Han woedde er veel epidemieën over het land. Uit het Voorwoord van *Zhang Zhong-jing* blijkt dat de helft van de tweehonderd familieleden die hij had, aan een aandoening van uitwendige oorsprong was gestorven en nog eens veertig aan andere ziekten. De uitwendige ziekteverwekkers dringen via meridianen en netwerkvaten het lichaam verder binnen en veroorzaken inwendige wanorde die in talloze patronen worden beschreven. De aandoeningen worden behandeld met verschillende methoden: zweten, braken, laxeren, harmoniseren, verwarmen, hitte klaren, verspreiden en voeden waarbij van geneesmiddelen en af en toe ook van naalden en moxa gebruik wordt gemaakt.

2. Ziekte-patronen door uitwendige ziekteverwekkers worden gerubriceerd met behulp van zes meridianen, die als stadia worden beschouwd, waarlangs de ziekteverwekkers het lichaam steeds dieper kunnen binnendringen. Zie voor een overzicht van de zes meridianen in het Aanhangsel achter in dit boek, I De zes meridianen.

3. Diagnostische middelen. Alle Regels beschrijven condities van personen met een aandoening. Conditie is het geheel van symptomen met de daarbij behorende behandeling. Om de conditie vast te stellen, worden in de *Shang Han Lun* diagnostische middelen gebruikt zoals observeren, luisteren en ruiken, ondervraging en palpatie, waartoe het voelen van de pols behoort.

a. Observeren van de fysieke toestand, het gelaat, nagels, lippen en ogen. Daaruit kan men afleiden of de zieke een sterke of zwakke conditie heeft.

b. Luisteren naar hoesten, de ademhaling, diepte en lengte van de ademhaling. Verder neemt men lichaamsgeur en mondgeur waar.

c. Ondervragen over klachten zoals afkeer van koude, koorts (hitte-opwellingen), zweten, dorst, droge keel, hoofdpijn, duizeligheid, oorsuizen, informatie over urine en ontlasting, braken, buikpijn, pijn op de borst, vochtophopingen, eetlust enzovoort.

d. Palperen van buik en pols. Interpretatie van de polsen vormt een van de belangrijkste diagnostische middelen. De al eerder aangehaalde *Wang Shu-He* heeft zich in zijn boek over de polsen *Mai Jing* op de *Shang Han Lun* gebaseerd. Zie voor een overzicht van de polsbeelden in het Aanhangsel II Polsbeelden.

4. In slechts enkele Regels (bijvoorbeeld 108, 184 en 256) en in het Voorwoord van *Zhang Ji* zelf wordt het bestaan van de Vijf Bewegingen verondersteld.

5. De acht principes worden impliciet in de *Shang Han Lun* toegepast, omdat het systeem van de acht principes pas in latere eeuwen is ontwikkeld. De *Shang Han Lun* maakt gebruik van de koppels uitwendig-inwendig, koude-hitte, volte-leegte en yin-yang. De begrippen uitwendig en inwendig worden daarbij op verschillende manieren gehanteerd. Uitwendig slaat enerzijds op de drie yang-meridianen, zoals met inwendig de drie yin-meridianen worden aangeduid. Binnen de yangmeridianen wordt over uitwendig gesproken als het om de *taiyang* gaat. De *shaoyang* wordt met half uitwendig en half inwendig gekarakteriseerd en de *yangming* met inwendig, alsook de drie yin.

6. Holle en volle organen. De drie yang-meridianen zijn gekoppeld aan de verschillende holle organen. Zij worden in de aantasting van hun functies beschreven wanneer ziekteverwekkers de drie yang aanvallen. De drie yin-meridianen zijn aan de volle organen gekoppeld en worden ook bij aantasting door ziekteverwekkers beschreven.

7. Ontwikkeling van ziekte door de zes meridianen. Globaal gesproken wordt eerst de *taiyang* door de ziekteverwekker aangevallen. Als de *taiyang*-aandoening niet wordt hersteld, dringt de ziekteverwekker de *yangming* binnen en - als deze niet herstelt - vervolgens de *shaoyang* of eerst de *shaoyang* en - als deze niet herstelt - daarna de *yangming*. In een later stadium van ziekte vallen de ziekteverwekkers de drie yin aan. Het lichaam is dan al verzwakt door de strijd van *zheng qi* (dat is het anti-ziekteverwekkende *qi*) tegen de ziekteverwekker. Als nog later het *zheng qi* is versterkt en de ziekteverwekker verzwakt, kan deze van het inwendige naar het uitwendige terugkeren.

Het is niet altijd zo dat de ziekteverwekker maar één van de zes meridianen aanvalt. De *Shang Han Lun* beschrijft ook gecombineerde aandoeningen zoals een gecombineerde aandoening van *taiyang* en *yangming*, van *taiyang* en *shaoyang* en van de drie yang tezamen. Bij een gecombineerde aandoening verschijnen tegelijkertijd symptomen op meer dan één meridiaan (bijvoorbeeld Regel 36). Daarnaast is er ook sprake van elkaar overlappende aandoeningen, waarbij de aandoening van de ene meridiaan nog niet is hersteld, terwijl er al symptomen van de andere meridiaan verschijnen (bijvoorbeeld Regel 48 en 96). Tenslotte is het mogelijk dat een ziekteverwekker direct de drie yin binnendringt.

8. Behandeling van de aandoening. De *Shang Han Lun* vermeldt het gebruik van naalden, moxa, hete naald, maar voornamelijk het gebruik van geneeskruiden. Zie voor een overzicht daarvan in het Aanhangsel waarin de benamingen van de geneesmiddelen worden aangegeven in Latijnse termen (Geneesmiddelen Latijn III), in pinyin (Geneesmiddelen pinyin IV) en in Engelse termen (Geneesmiddelen Engels V). De samenstellingen van de verschillende kruiden zijn afgestemd op het onderliggende pathomechanisme van de aandoening en niet op de symptomen van een aandoening. Afhankelijk van de aandoeningen in een van de zes stadia zijn de geneesmiddelen gericht op doen zweten, braken, laxeren, harmoniseren, verwarmen, hitte klaren, voeden en verspreiden.

Leesbaarheid

De teksten zijn beknopt. In de Regels staat meestal vermeld om welk van de zes meridianen het gaat, waarmee dan ook duidelijk is welke symptomen daarbij horen, ook al staan die er niet altijd expliciet bij beschreven. Op andere momenten is de informatie zo gering dat de lezer uit het polsbeeld of het genoemde geneesmiddel moet afleiden hoe het ziekte-patroon er in zijn geheel uitziet. Vaak maakt de schrijver van de *Shang Han Lun* gebruik van het 'didactisch' hulpmiddel om de genezer te laten zien wat de gevolgen van de behandeling zijn, als hij een verkeerde methode toepast. Het verschaft de lezer dieper inzicht in het pathomechanisme.

Om het lezen enigszins toegankelijk te maken zijn door mij bij vrijwel elke Regel voetnoten geplaatst. Hiervoor is gebruik gemaakt van de commentaren

zoals die te vinden zijn in de hieronder vermelde literatuur. Voor de hoofdstukindeling is gebruik gemaakt van de Engelse vertaling van Luo Xiwen. Elke Regel is door mij van een titel voorzien, waardoor de lezer bij het overzien van de gedetailleerde inhoudsopgave zich makkelijker kan oriënteren in de onderwerpen die in de *Shang Han Lun* worden beschreven.

Gebruikte literatuur

Zhang Zhongjing: Treatise on febrile diseases caused by cold. Vertaald door Luo Xiwen en Shi Jizhao, Beijing 1986.

Chang Chung-Ching: Shang Han Lun, Wellspring of Chinese Medicine. Ed. by Hong-yen Hsu & William G. Peacher, Long Beach, California 1981.

Shang Han Lun, on cold damage, an eighteen-hundred-year-old Chinese medical text on externally contracted disease by Zhang Ji (Zhang Zhong-Jing), Translation and commentaries bij Graig Mitchell, Feng Ye, Nigel Wiseman, Brookline Massachusetts 1999.

Hong-yen Hsu & Chau-shin Hsu: Commonly used Chinese herb formulas with illustrations, rev. ed. Companion handbook. Long Beach, California 1990.

Flaws, B.: The secret of Chinese pulse diagnosis. Boulder, CO 1995.

Beknopte inhoudsopgave van de tekst

Hoofdstuk 1 Taiyang (Regel 1-178)	31
Deel I (Regel 1-30) O.m. windaanval	31
Deel II (Regel 31-127) O.m. schade door koude, gecombineerde Aandoeningen	46
Deel III (Regel 128-178) O.m. stagnaties	89
Hoofdstuk 2 Yangming (Regel 179-262)	113
Hoofdstuk 3 Shaoyang (Regel 263-272)	145
Hoofdstuk 4 Taiyin (Regel 273-280)	149
Hoofdstuk 5 Shaoyin (Regel 281-325)	153
Hoofdstuk 6 Jueyin (Regel 326-381)	170
Hoofdstuk 7 Huoluan (Regel 382-391)	191
Hoofdstuk 8 Yin-Yang-Yi (Regel 392-398)	196

Gedetailleerde inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Taiyang 31

Deel I O.m. windaanval 31

- 1 Pols en symptomen van een taiyang-aandoening 31
- 2 Pols en symptomen van windaanval 31
- 3 Pols en symptomen van schade door koude 31
- 4 Pols en symptomen bij voortschrijding naar andere meridianen 32
- 5 De aandoening schrijdt niet voort 32
- 6 Warmte-ziekte; wind-warmte-ziekte 33
- 7 Twee soorten uitwendige aandoeningen: yin en yang 33
- 8 Spontaan herstel; voortgang naar yangming 34
- 9 Periode van herstel 34
- 10 Periode van herstel windaanval 34
- 11 Tekens van echte en valse koude en hitte 35
- 12 Symptomen en behandeling van windaanval 35
- 13 Symptomen en behandeling van windaanval 36
- 14 Symptomen en behandeling van windaanval 36
- 15 Aanwezigheid of afwezigheid van stijgend qi 36
- 16 Contra-indicatie voor *Gui zhi tang*: schade door koude 37
- 17 Contra-indicatie voor *Gui zhi tang*: alcohol 37
- 18 Contra-indicatie voor *Gui zhi tang*: ademhalingsbenauwdheid 38
- 19 Contra-indicatie voor *Gui zhi tang*: braken 38
- 20 Leegte yang uitwendig door hevig zweten 38
- 21 Leegte yang inwendig door laxatie 39
- 22 Leegte yang inwendig door laxatie 39
- 23 Een op malaria gelijkende ziekte 40
- 24 Windaanval transformeert in inwendige hitte 41
- 25 Hevig zweten; een op malaria gelijkende ziekte 41
- 26 Schade aan yang qi en lichaamsvloeistoffen door buitensporige hitte in yangming 42
- 27 Hitte-opwellingen, afkeer van koude en inwendige hitte 42
- 28 Inwendig stagnatie van water en uitwendig leegte yang 43
- 29 Uitwendig leegte yang en inwendig leegte yang en yin 43
- 30 Verergering van de aandoening 44

Deel II O.m. schade door koude, gecombineerde aandoeningen 46

- 31 Symptomen en behandeling van schade door koude 46
- 32 Gecombineerde taiyang- en yangming-aandoening: diarree 46
- 33 Gecombineerde taiyang- en yangming-aandoening: kokhalzen 46
- 34 Diarree door inwendige hitte en uitwendige ziekteverwekker 47
- 35 Schade door koude 47
- 36 Gecombineerde taiyang- en yangming-aandoening 48
- 37 Voortschrijding naar shaoyang 48

- 38 Schade door koude en inwendige hitte 49
- 39 Schade door koude en inwendige hitte 49
- 40 Taiyang-aandoening met water-stagnatie in het inwendige;
Ademhalingsbenauwdheid 50
- 41 Taiyang-aandoening met water-stagnatie in het inwendige;
Ademhalingsbenauwdheid 50
- 42 Taiyang-aandoening door windaanval 51
- 43 Ademhalingsbenauwdheid 51
- 44 Zweetbevordering 51
- 45 Zweetbevordering 52
- 46 Zweetbevordering 52
- 47 Spontane uitwendige bloeding bij schade door koude 52
- 48 Gevolgen van onvoldoende zweetbevordering 53
- 49 Contra-indicatie voor zweetbevordering 53
- 50 Contra-indicatie voor zweetbevordering 54
- 51 Schade door koude 54
- 52 Schade door koude met hitte-opwellingen 54
- 53 Vaak spontaan zweten door disharmonie van ying qi en wei qi 55
- 54 Af en toe spontaan zweten door disharmonie van ying qi en wei qi 55
- 55 Spontane uitwendige bloeding bij schade door koude 55
- 56 Schade door koude met heldere urine 56
- 57 Achterblijvend ziekteverwekkend qi 56
- 58 Spontaan herstel bij harmonie tussen het in- en uitwendige 57
- 59 Uitputting van lichaamsvloeistoffen 57
- 60 Leegte inwendig en uitwendig 57
- 61 Leegte yang en volte yin 57
- 62 Lichaamspijnen door schade aan qi en ying qi 58
- 63 Zweten en ademhalingsbenauwdheid zonder hevige hitte-opwellingen 58
- 64 Schade aan hart-yang 59
- 65 Schade aan hart-yang 59
- 66 Milt-leegte 60
- 67 Leegte qi van de middenwarmer 60
- 68 Leegte van ying qi en wei qi 61
- 69 Leegte van yang qi en yin qi 61
- 70 Leegte van yang qi; volte van yang door hitte en droogte 61
- 71 Leegte maag-yin; aantasting van de blaas-functie 62
- 72 Aantasting van de blaas-functie door hitte 62
- 73 Water-opslag door aantasting van de blaas-functie en van het maag-qi 63
- 74 Tegendraads water 63
- 75 Ernstig tegendraads water 63
- 76 Tegendraads maag-qi; leegte van zhen qi in borst en maag 64
- 77 Achterblijvende hitte in het inwendige 65
- 78 Uitwendige hitte en achtergebleven hitte in de borst 65
- 79 Hitte in borst en maag 65
- 80 Hitte in de bovenwarmer en koude in de middenwarmer 66
- 81 Leegte van milt- en nier-yang 66

- 82 Stagnatie van water door leegte van milt- en nier-yang;
overgang taiyang naar shaoyin 67
- 83 Contra-indicatie voor zweetbevordering 67
- 84 Contra-indicatie voor zweetbevordering 67
- 85 Contra-indicatie voor zweetbevordering 68
- 86 Contra-indicatie voor zweetbevordering 68
- 87 Contra-indicatie voor zweetbevordering 68
- 88 Contra-indicatie voor zweetbevordering 69
- 89 Contra-indicatie voor zweetbevordering 69
- 90 Gelijktijdig optreden van een in- en uitwendige aandoening 69
- 91 Volgorde van behandeling van een in- en uitwendige aandoening 70
- 92 Volgorde van behandeling van een in- en uitwendige aandoening 70
- 93 Volgorde van behandeling van een in- en uitwendige aandoening 70
- 94 Volgorde van behandeling van een in- en uitwendige aandoening 71
- 95 Behandeling van windaanval 71
- 96 Gecombineerde taiyang- en shaoyang-aandoening 72
- 97 Gecombineerde taiyang- en shaoyang-aandoening/ yangming-aandoening 72
- 98 Uitwendige aandoening en leegte van taiyin 73
- 99 Gecombineerde aandoeningen van de drie yang 74
- 100 Gecombineerde taiyang- en shaoyang-aandoening 74
- 101 Gecombineerde taiyang- en shaoyang-aandoening 75
- 102 Schade door koude en leegte van hart en milt 75
- 103 Gecombineerde aandoeningen van de drie yang 75
- 104 Gecombineerde aandoeningen van de drie yang 76
- 105 Overgang naar een yangming-aandoening en inwendige volte 77
- 106 Taiyang-aandoening met hitte in de blaas 77
- 107 Behandeling van een shaoyang-aandoening 78
- 108 Tweedracht tussen lever en milt na een taiyang-aandoening 78
- 109 Lever kwetst de long na een taiyang-aandoening 79
- 110 Taiyang-aandoening met hitte in de maag 79
- 111 Taiyang-aandoening met volle hitte en leegte yin 80
- 112 Taiyang-aandoening met leegte yang 81
- 113 Inwendige volte hitte en leegte yin 81
- 114 Inwendige volte hitte en leegte yin 82
- 115 Inwendige volte hitte en leegte yin 82
- 116 Inwendige volte hitte en leegte yin; bi-syndroom 82
- 117 Leegte hart-yang 83
- 118 Leegte hart-yang 84
- 119 Leegte hart-qi 84
- 120 Leegte koude en leegte hitte van de maag 84
- 121 Droogte-hitte van de maag 85
- 122 Volte hitte en leegte koude met valse hitte van de maag 85
- 123 Hitte in de maag door uitputting van de maag-vloeistoffen 85
- 124 Hitte in onderwarmer met stagnatie van bloed 86
- 125 Hitte in onderwarmer met stagnatie van bloed 87
- 126 Hitte in onderwarmer met stagnatie van bloed 87
- 127 Stagnatie van water in middenwarmer door leegte maag-qi 87

Deel III O.m. stagnaties 89

- 128 Gestagneerde borst 89
- 129 Zang-stagnatie 89
- 130 Zang-stagnatie 90
- 131 Grote gestagneerde borst 90
- 132 Grote gestagneerde borst 91
- 133 Grote gestagneerde borst 91
- 134 Grote gestagneerde borst 91
- 135 Grote gestagneerde borst 92
- 136 Grote gestagneerde borst en aandoeningen van yangming en shaoyang 92
- 137 Grote gestagneerde borst en yangming-aandoening 93
- 138 Kleine gestagneerde borst 93
- 139 Gestagneerde borst 94
- 140 Polsbeelden na laxatie 94
- 141 Gestagneerde borst met volte koude 94
- 142 Gecombineerde aandoening van taiyang en shaoyang 95
- 143 Hitte in de baarmoeder 96
- 144 Hitte in de baarmoeder 96
- 145 Hitte in de baarmoeder 96
- 146 Gecombineerde aandoening van taiyang en shaoyang 97
- 147 Gecombineerde aandoening van taiyang en shaoyang met stagnatie van water 97
- 148 Gecombineerde aandoening van taiyang en shaoyang met matige stagnatie van yang 98
- 149 Overgang naar shaoyang met gestagneerde borst of qi-stagnatie 99
- 150 Gecombineerde aandoening taiyang en shaoyang met gestagneerde borst 99
- 151 Qi-stagnatie 100
- 152 Water-stagnatie 100
- 153 Falende zweetbevordering 101
- 154 Qi-stagnatie met volte hitte 101
- 155 Qi-stagnatie met volte hitte 102
- 156 Qi-stagnatie door water-ophoping 102
- 157 Qi-stagnatie door water-ophoping en leegte maag-qi 102
- 158 Qi-stagnatie door water-ophoping en leegte maag-qi 103
- 159 Qi-stagnatie met onophoudelijke diarree 104
- 160 Water-ophoping met leegte yang 104
- 161 Qi-stagnatie met slijm 104
- 162 Zweeten en ademhalingsbenauwdheid zonder hevige hitte-opwellingen 105
- 163 Milt-leegte 105
- 164 Qi-stagnatie met volte hitte 106
- 165 Shaoyang- en yangming-aandoening met inwendige volte 106
- 166 Slijm in de borst 107
- 167 Zang-stagnatie 107
- 168 Stagnatie van hitte in- en uitwendig 107
- 169 Inwendige volte hitte van yangming 108
- 170 Inwendige volte hitte van yangming 108
- 171 Gecombineerde aandoening van taiyang en shaoyang 109

- 172 Gecombineerde aandoening van taiyang en shaoyang 109
- 173 Hitte in bovenwarmer en koude in onderwarmer 110
- 174 Wind-koude-vocht met leegte yang uitwendig; bi-syndroom 110
- 175 Wind-koude-vocht in de gewrichten; bi-syndroom 111
- 176 Hitte in- en uitwendig 111
- 177 Leegte hart-yin en –yang 112
- 178 Onregelmatige pols 112

Hoofdstuk 2 Yangming 113

- 179 Yangming-aandoeningen 113
- 180 Volte van de maag 113
- 181 Ontstaan en symptomen van een yangming-aandoening 113
- 182 Uitwendige symptomen van een yangming-aandoening 114
- 183 Directe aanval van een ziekteverwekker op de yangming 114
- 184 Evolutie van een yangming-aandoening 114
- 185 Overgang van een taiyang- naar een yangming-aandoening 115
- 186 De pols van een yangming-aandoening 115
- 187 Taiyin- en yangming-aandoening 115
- 188 Aanval van koude op yangming 116
- 189 Contra-indicatie voor laxatie bij een aandoening van de drie yang 116
- 190 Aanval van wind of koude 117
- 191 Aanval van koude 117
- 192 Aanval van wind 117
- 193 Periode van herstel 118
- 194 Contra-indicatie voor laxatie 118
- 195 Geelzucht door leegte milt 118
- 196 Leegte van lichaamsvloeistoffen; jeuk 119
- 197 Aanval van koude met tegendraads stijgen van koude-water; hoofdpijn 119
- 198 Aanval van wind met stijgende hitte; keelpijn 119
- 199 Geelzucht door stagnatie vocht-hitte 120
- 200 Geelzucht na vuur-behandeling 120
- 201 Inwendige hitte met hitte-opwellingen of nachtzweeten 120
- 202 Hitte in bloed en uitwendige bloedingen 121
- 203 Relatie tussen urine en ontlasting 121
- 204 Contra-indicatie voor laxatie bij braken 121
- 205 Contra-indicatie voor laxatie bij qi-stagnatie 122
- 206 Contra-indicatie voor laxatie bij stagnatie hitte in meridiaan; geelzucht 122
- 207 Volte van droogte-hitte en onrustig hart 122
- 208 Volte van droogte-hitte en constipatie 123
- 209 Volte van droogte-hitte en constipatie 123
- 210 Volte hitte en leegte koude 124
- 211 Instorting van yang 125
- 212 Volte van droogte-hitte na braken en laxatie 125
- 213 Volte van droogte-hitte na zweten 126
- 214 Volte hitte en leegte qi 126
- 215 Volte van droogte-hitte en droge ontlasting 126
- 216 Hitte in bloed met bloedverlies 127

- 217 Uitwendige leegte en inwendige volte na laxatie 127
- 218 Uitwendige leegte en inwendige volte na zweetbevordering 128
- 219 Gecombineerde aandoening van de drie yang 128
- 220 Gecombineerde aandoening van taiyang en yangming 128
- 221 Volte van droogte-hitte 129
- 222 Schade aan lichaamsvloeistoffen door volte van droogte-hitte 129
- 223 Waterstagnatie door volte van droogte-hitte 130
- 224 Volte van droogte-hitte met hevig zweten 130
- 225 Uitwendige hitte en inwendige koude 130
- 226 Leegte koude in de maag door een aanval van wind of koude 131
- 227 Hitte in bloed en uitwendige bloedingen 131
- 228 Achterblijvende hitte 131
- 229 Gecombineerde aandoening van yangming en shaoyang 132
- 230 Gecombineerde aandoening van yangming en shaoyang 132
- 231 Gecombineerde aandoening van de drie yang door windaanval 132
- 232 Een resterende taiyang-aandoening 133
- 233 Uitputting van lichaamsvloeistoffen 133
- 234 Gecombineerde taiyang- en yangming-aandoening 134
- 235 Gecombineerde taiyang- en yangming-aandoening 134
- 236 Geelzucht door stagnatie hitte 134
- 237 Schade hart-shen door stase van bloed 135
- 238 Rusteloosheid en droge ontlasting door volte van droogte-hitte 135
- 239 Rusteloosheid en droge ontlasting door volte van droogte-hitte 136
- 240 Gecombineerde taiyang- en yangming-aandoening 136
- 241 Opstijgende hitte en abdominale volte 136
- 242 Opstijgende hitte en afwisselend harde en normale ontlasting 136
- 243 Koude in de maag met braakneigingen 137
- 244 Gecombineerde taiyang- en yangming-aandoening 137
- 245 Uitputting van lichaamsvloeistoffen 138
- 246 Uitputting van lichaamsvloeistoffen en maag-hitte 138
- 247 Belemmerde milt-functie 139
- 248 Overgang van taiyang naar yangming met hitte in maag 139
- 249 Volte van droogte met abdominale volte 139
- 250 Volte droogte-hitte door schade aan de lichaamsvloeistoffen 140
- 251 Inwendige volte; problemen met ontlasting 140
- 252 Inwendige volte en hitte die de lichaamsvloeistoffen schaadt 141
- 253 In- en uitwendige hitte 141
- 254 Gecombineerde taiyang- en yangming-aandoening 141
- 255 Abdominale volte van droogte-hitte 142
- 256 Gecombineerde aandoening van shaoyang en yangming 142
- 257 Hitte in en stase bloed met constipatie 142
- 258 Hitte in bloed met diarree 143
- 259 Geelzucht door koude-vocht in het inwendige 143
- 260 Geelzucht door vocht-hitte in het inwendige 143
- 261 Geelzucht door stagnatie van vocht-hitte in het inwendige 144
- 262 Geelzucht met inwendige hitte en niet herstelde uitwendige aandoening 144

Hoofdstuk 3 Shaoyang 145

- 263 Symptomen van een shaoyang-aandoening 145
- 264 Shaoyang-aandoening door windaanval 145
- 265 Contra-indicatie voor zweetbevordering 145
- 266 Overgang van een taiyang-aandoening naar shaoyang 146
- 267 Contra-indicatie voor braken, laxatie, zweetbevordering of warme naald 146
- 268 Gecombineerde aandoening van de drie yang 147
- 269 Overgang naar yangming of de drie yin 147
- 270 Voortgang van de ziekte door de drie yang 147
- 271 Herstel van de aandoening 148
- 272 Periode van herstel 148

Hoofdstuk 4 Taiyin 149

- 273 Symptomen van een taiyin-aandoening 149
- 274 Leegte milt-yang bij windaanval 149
- 275 Periode van herstel 149
- 276 Inwendige leegte koude met uitwendige aandoening 150
- 277 Leegte milt-yang 150
- 278 Herstel van de aandoening 150
- 279 Abdominale volte door uitwendige ziekteverwekker 151
- 280 Leegte middenwarmer 152

Hoofdstuk 5 Shaoyin 153

- 281 Symptomen van een shaoyin-aandoening 153
- 282 Leegte nier-yang en koude; symptomen van een shaoyin-aandoening 153
- 283 Instorting van yin 153
- 284 Contra-indicatie voor vuur-techniek 154
- 285 Contra-indicatie voor zweetbevordering 154
- 286 Contra-indicatie voor zweetbevordering en laxatie 154
- 287 Herstel van de aandoening 155
- 288 Leegte koude 155
- 289 Herstel van de aandoening 155
- 290 Herstel van de aandoening 156
- 291 Periode van herstel 156
- 292 Herstel van de aandoening 156
- 293 Hitte in de blaas 157
- 294 Yang-leegte in de onderwarmer en yin-leegte in de bovenwarmer 157
- 295 Yin zonder yang 157
- 296 Instorting van yang 158
- 297 Instorting yin in de onderwarmer en opstijgende yang
in de bovenwarmer 158
- 298 Instorting yang en shen 158
- 299 Uitputting van nier-qi 159
- 300 Scheiding van yin en yang 159
- 301 Shaoyin-aandoening met een uitwendig patroon 159
- 302 Shaoyin-aandoening met een uitwendig patroon 160
- 303 Leegte nier-yin en volte hart-yang 160

- 304 Leegte nier-yang met vocht-koude 160
- 305 Leegte yang met vocht-koude en pijn 161
- 306 Leegte koude in onderwarmer; diarree met pus en bloed 161
- 307 Leegte koude in onderwarmer; diarree met pus en bloed 162
- 308 Leegte koude in onderwarmer; diarree met pus en bloed 162
- 309 Instorting van yang en volte yin 162
- 310 Leegte yin met opvlammend vuur 162
- 311 Hitte en keelpijn 163
- 312 Keelabces door hitte 163
- 313 Keelpijn door koude 164
- 314 Volte yin in onderwarmer en opstijgende yang in bovenwarmer 164
- 315 Volte yin in onderwarmer en opstijgende yang in bovenwarmer 164
- 316 Volte koude, leegte nier- en milt-yang met water-qi 165
- 317 Inwendig volte koude en uitwendig valse hitte 165
- 318 Onderdrukte yang door stagnatie van lever- en maag-qi 166
- 319 Leegte hitte en stagnatie water-qi 166
- 320 Overgang van een shaoyin-aandoening naar yangming 167
- 321 Overgang van een shaoyin-aandoening naar yangming 167
- 322 Overgang van een shaoyin-aandoening naar yangming 167
- 323 Leegte hart- en nier-yang 168
- 324 Volte door gestagneerd slijm en water in de borst;
leegte van milt- en nier-qi 168
- 325 Leegte yang in onderwarmer 168

Hoofdstuk 6 Jueyin 170

- 326 Hitte in bovenwarmer en koude in onderwarmer 170
- 327 Herstel van de aandoening 170
- 328 Periode van herstel 170
- 329 Herstel van de aandoening 171
- 330 Contra-indicatie voor laxatie 171
- 331 Leegte yang met vervolgens hitte-opwellingen 171
- 332 Herstel van leegte van de middenwarmer; volte hitte 171
- 333 Leegte van de middenwarmer 172
- 334 Leegte yang met vervolgens hitte-opwellingen 173
- 335 Schade door koude met hitte-opwellingen 173
- 336 Herstel van de aandoening 173
- 337 Koude ledematen 174
- 338 Koude ledematen: afkomstig van de ingewanden of door rondwormen 174
- 339 Herstel van inwendige hitte bij koude ledematen 175
- 340 Stagnatie van koude in de blaas met koude ledematen 175
- 341 Langer durende hitte-opwellingen dan koude ledematen 176
- 342 Langer durende koude ledematen dan hitte-opwellingen 176
- 343 Volte yin en leegte yang 176
- 344 Buitensporig yin en uitputting van yang 177
- 345 Uitputting van yin en yang 177
- 346 Uitputting van yin en yang 177
- 347 Contra-indicatie voor laxatie 177

- 348 Buitensporige ziekteverwekker en inwendige leegte 178
- 349 Buitensporige ziekteverwekker en inwendige leegte yang 178
- 350 Inwendige hitte 178
- 351 Bloed-leegte en gestagneerde inwendige koude 179
- 352 Bloed-leegte en chronische inwendige koude 179
- 353 Inwendig volte yin en uitwendig leegte yang 180
- 354 Inwendige leegte yang 180
- 355 Volte van slijm in de borst 180
- 356 Leegte maag-qi door water-ophoping 181
- 357 Hitte in de long en koude in de milt: diarree 181
- 358 Koude en inwendige leegte yang: diarree 182
- 359 Koude in de onderwarmer en hitte in de bovenwarmer: diarree 182
- 360 Herstel van de aandoening: diarree 183
- 361 Herstel van de aandoening: diarree 183
- 362 Kritieke toestand: diarree 183
- 363 Buitensporige terugkeer van yang: diarree 184
- 364 Uitwendig koude en inwendig leegte yang: diarree 184
- 365 Buitensporige terugkeer van yang: diarree 184
- 366 Valse hitte in het uitwendige en echte koude in het inwendige: diarree 185
- 367 Buitensporige terugkeer van yang: diarree 185
- 368 Uitputting van zhen qi: diarree 185
- 369 Inwendig buitensporige yin (volle pols) en uitgeput maag-qi (diarree) 186
- 370 Inwendig volte yin en uitwendig valse hitte: diarree 186
- 371 Lever-hitte in dikke darm: diarree 186
- 372 Inwendig leegte yang met uitwendig patroon: diarree 187
- 373 Inwendige hitte: diarree 187
- 374 Inwendige hitte bij een yangming-aandoening: diarree 187
- 375 Inwendige hitte: diarree 188
- 376 Contra-indicatie voor braken 188
- 377 Tegendraadse koude in het bovenlichaam en yang-leegte in het onderlichaam 188
- 378 Koude in de maag met braakneigingen 189
- 379 Uitwendige hitte bij een shaoyang-aandoening: braken 189
- 380 Leegte koude in de maag: hikken 189
- 381 Hikken door volte 190

Hoofdstuk 7 Huoluan 191

- 382 Huoluan 191
- 383 Huoluan: in- en uitwendig 191
- 384 Overgang van huoluan naar een aandoening van schade door koude 191
- 385 Huoluan met yang-leegte en een buitensporige yin-ziekteverwekker 192
- 386 Huoluan met in- en uitwendige koude en hitte 193
- 387 Huoluan waarbij het inwendige is hersteld en het uitwendige niet 193
- 388 Inwendige buitensporige koude en instorting van yang 193
- 389 Koude inwendig en hitte uitwendig 194
- 390 Instorting van yang en uitputting van yin na huoluan 194
- 391 Verzwakte maag en milt na huoluan 195

Hoofdstuk 8 Herstel, preventie en terugval van ziekte 196

392 Yin-yang-yi 196

393 Terugval van ziekte 196

394 Opnieuw hitte-opwellingen 197

395 Oedeem 197

396 Veelvuldig opgeven van speeksel 197

397 Leegte, vermagering, kortademigheid, braken 198

398 Voedingsadvies na ziekte 198